ADALET DERGİSİ
Journal of Justice
Yıl: 153 Dönem: VI 2026/2 Sayı: 77
ISSN: 1011-730X
ISSN (online): 2717-6614

ANAYASAL PERSPEKTİFTEN KENTTE YAŞAMA HAKKI

Right to Urban Life From a Constitutional Perspective

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÖZKAN GÜNEŞ
Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku ABD
ozkan.zynp@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0644-808X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü *(Article Type)*:	Araştırma Makalesi *(Research Article)*
Geliş Tarihi *(Received)*:	01.06.2026
Kabul Tarihi *(Accepted)*:	28.09.2026
Değerlendirme *(Peer-Review)*:	Editör Ön İnceleme - Çift Taraflı Körleme - En az İki Dış Hakem – Yayın Danışma Kurulu Kararı *(Editorial Screening – Double-Blind Peer Review – At Least Two External Reviewers – Decision of the Editorial Advisory Board)*
İntihal *(Plagiarism)*:	Turnitin *(İntihal incelemesi Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü işbirliği ile yapılmaktadır.)*
Etik Beyan *(Ethical Statement)*:	Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. *(It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study, and all referenced works are cited in the bibliography).*
s.s.	431-458

Right to Urban Life From a Constitutional Perspective

Abstract

This study examines the right to urban life from a constitutional perspective by analyzing its normative scope, subjects (both beneficiaries and duty-bearers), and protection mechanisms. In structuring the study, the historical and intellectual foundations of the concept of the city are first explored. Subsequently, the fundamental principles governing the right to urban life are identified, and the normative scope, subjects, and protection mechanisms of the right are examined within the framework of these principles. The theoretical point of departure of the study is Henri Lefebvre's conception of the right to the city as the right to access urban life, public spaces, and spaces of urban interaction. Within this framework, the right to urban life is regarded as a collective right that enables individuals to participate in urban life in an equal, fair, democratic, and sustainable manner. The inequalities that emerge in contemporary cities with regard to access to economic, social, cultural, and environmental opportunities have made it necessary to rethink the right to urban life. In particular, the international debates that developed following the First World Social Forum in 2001, together with the World Charter for the Right to the City, contributed to the redefinition of the right to the city in light of contemporary challenges. The study also distinguishes between the concepts of the right to the city, urban rights, and human rights in the city, while evaluating various approaches concerning these concepts. In this context, the study offers an assessment regarding the constitutional entrenchment of the right to urban life.

Keywords

Right to the city, right to urban life, urban citizenship, sustainable cities, social justice in the city, UN Sustainable Development Goal No. 11.

ANAYASAL PERSPEKTİFTEN KENTTE YAŞAMA HAKKI

Özet

Bu çalışma, kentte yaşama hakkını anayasal perspektiften ele alarak hakkın norm alanını, öznelerini (yararlanıcı ve yükümlülerini) ve koruma mekanizmalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma yapılandırılırken öncelikle kent kavramının gelişiminin tarihsel ve düşünsel temelleri ortaya konulmuştur. Ardından, kentte yaşama hakkına hâkim olan temel ilkeler belirlenerek hakkın norm alanı, özneleri ve koruma mekanizmaları bu temel ilkeler çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmanın kuramsal çıkış noktası, Henri Lefebvre'in kent hakkını; kent yaşamına, kamusal mekânlara ve kentsel etkileşim alanlarına erişim hakkı olarak tanımlayan yaklaşımıdır. Bu çerçevede kentte yaşama hakkı, bireylerin kent yaşamına eşit, adil, demokratik ve sürdürülebilir biçimde katılımını sağlayan kolektif bir hak olarak değerlendirilmektedir. Günümüz kentlerinde ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olanaklardan yararlanma bakımından ortaya çıkan eşitsizlikler ise kentte yaşama hakkının yeniden düşünülmesini gerekli kılmıştır. Özellikle 2001 yılındaki Birinci Dünya Sosyal Forumu sonrasında gelişen uluslararası tartışmalar ve Kent Hakkı Dünya Şartı, kent hakkının güncel sorunlar bağlamında yeniden tanımlanmasına katkı sağlamıştır. Çalışmada ayrıca kent hakkı, kentli hakları ve kentte insan hakları kavramları arasındaki farklılıklar ortaya konulmakta; buna ilişkin çeşitli yaklaşımlar değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışma, hakkın anayasal güvenceye kavuşturulmasına ilişkin değerlendirmeler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kent hakkı, kentte yaşama hakkı, kapsayıcı/kentsel vatandaşlık, sürdürülebilir şehirler, kentte sosyal adalet, BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları No:11.

GİRİŞ

Henri Lefebvre'in 1968' deki tanımlamasıyla kent hakkı "*şehir hayatına, yenilenen merkeziyete, etkileşim ve karşılaşma alanlarına, yaşam ritmine ve zaman kullanımına erişim hakkı*" dır.[1] Bu tanım, kentin mekânsal boyutunu, kent ile diğer alanlar arasındaki aracılık boyutunu ve insanın kent mekânında katılımcı faaliyetini bir başka ifadeyle erişim hakkını içerir.[2] Bu bağlamda kent hakkı, bireylerin birbiriyle zamansal ve mekânsal etkileşiminin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan kolektif bir hak olarak düşünülebilir. Zira kentler; ekonomik, siyasal, sosyal, çevresel ve kültürel çeşitliliğe ve olanaklara sahip mekânlardır. Ancak günümüz kentlerinin, bu olanakların eşit, adil, demokratik ve sürdürülebilir bir biçimde bireyler tarafından faydalanılabilmesinden uzak oluşu; kent hakkının yeniden ve ulusalüstü düzeyde düşünülmesinin yolunu açmıştır. Bu çaba, 2001 yılındaki Birinci

[1] Henri Lefebvre, "The Right to the City" 64. https://theanarchistlibrary.org/library/henri-lefebvre-right-to-the-city Erişim 22 Mart 2026

[2] Henri Lefebvre, *The Urban Revolution* (University of Minnesota Press 1970) 87-88.

Dünya Sosyal Forumu'ndan (First World Social Forum) itibaren sivil toplum örgütleri, meslek birlikleri, forumlar, ulusal ve uluslararası sivil toplum ağlarından oluşan bütünleşik bir grup aracılığıyla şekillenmiştir. Amaç, farklı kentsel kültürlere saygı ve kentsel ile kırsal arasında denge üzerine kurulu sürdürülebilir bir toplum ve kentsel yaşam modeli oluşturmanın tartışmaya açılmasıdır. Bu çabanın sonucunda, Kent Hakkı Dünya Şartı (World Charter for the Right to the City) ortaya konulmuştur.[3] Bu anlamda Dünya Şartı, kent hakkının özneleri (yararlanıcıları, yükümlüleri) norm alanı, koruma ve güvence mekanizmalarının günümüz kent – kentlilik anlayışı bağlamında ve güncel sorunlar çerçevesinde yeniden ele alınabilmesinin ön basamağı olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın bu aşamasında kent hakkı/kentli hakkı/kentte insan hakları biçimleriyle karşımıza çıkan kavramı berraklaştırmak ve çalışmada hangi bağlamda kullanılacağını açıklamak yararlı olacaktır. Bu kavramlara ilişkin çalışmalar yürüten pek çok yazar, kavramı farklı açılardan ele almış ve tanımlamıştır. Örneğin, bu hakların, günümüz kentlerinde ortaya çıkan hak ihlallerinin önlenmesi amacıyla saygı duyulması, gerçekleştirilmesi gereken haklar; yerel hizmetlerin kalite ve etkinliğinin artırılarak yerel topluluğun topluluk duygusunun geliştirilmesi ve yerel yönetimde etkin yurttaş katılımını sağlayan haklar veya insan haklarının yerel düzeyde güçlendirilmesi amacıyla yerel yönetimlere düşen görev ve sorumluluklar olarak tanımlandığı görülmektedir.[4] *Mitchel*, kent hakkına ve kentin kamusal alanlarına kimin sahip olduğu sorusundan hareketle kentteki sosyal adaletin sağlanmasına özneler üzerinden odaklanmıştır.[5] *Tekeli*'nin "kentli hakları" biçiminde kullandığı kavram, insan haklarının tarihsel evrimine değinerek henüz oluşum aşamasında olan ve gerçekleşmeleri için toplumda yaşayanların gayretlerini birleştirmeleri gereken bireylere ve toplumun tümüne ilişkin hakları işaret etmektedir.[6] Yıldırım'ın aktarımı ile *Işın*, kent hakkı ile kentsel hakları birbirinden ayırmaktadır. Yazara göre, kent hakkı, kent ile devlet arasındaki ilişkiden doğan, kentin özerk olarak sahip olduğu hakları; kentsel haklar ise kentte yaşayanların özerklik, edinim, farklılık ve güvenlik şeklinde sınıflandırılabilecek birbiriyle bağlantılı hakları ifade eder.[7] Bu bağlamda, bu çalışmada kent hakkı veya kentte yaşama hakkı olarak kullanılan kavram, *Lefebvre*'in kentin bir etkileşim alanı ve bu alana erişimi işaret eden yaklaşımından yola çıkılarak kullanılacaktır. Dolayısıyla, kent hakkı veya kentte yaşama hakkı kullanımı, kentin siyasal – sosyal – ekonomik dönüşümü çerçevesinde kentteki yaşama hâkim ve aşağıda yer verilecek olan temel ilkelere temas eden haklar bütünü olarak ifade edilmeye çalışılacaktır.

---

3 Preamble - World Charter for the Right to the City https://www.uclg-cisdp.org/sites/default/files/documents/files/2021-06/WorldCharterRighttoCity.pdf Erişim 22 Mart 2026.

4 Selahattin Yıldırım, *Kent Hakkı ve Kentsel Adalet Üstüne* (Çankaya Belediyesi Yayını 2014) 128–129.

5 Don Mitchell, *Kent Hakkı* (Ayrıntı Yayınları 2020) 16–18.

6 İlhan Tekeli, *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2014) 187.

7 Engin Işın, "La ville come lieu du social" Rue Descartes, [2009] 63, 52–62, Aktaran Yıldırım (n 4) 118.

Bu çalışmanın amacı, güncel gelişmeler ve sorunlar bağlamında anayasal perspektiften kentte yaşama hakkının tanınmasının, norm alanının, öznelerinin (yararlanıcıları ve yükümlüleri) ve koruma mekanizmalarının ele alınmasıdır. Bu bağlamda çalışma yapılandırılırken, öncelikle kent kavramının gelişiminin tarihsel ve düşünsel temellerinin ortaya konulması gerekmektedir. Akabinde, kentte yaşama hakkına hâkim olan temel ilkelerin belirlenmesi ve bu temel ilkeler çerçevesinde hakkın norm alanının; hakkın özneleri ve güvencelerini de içerecek şekilde ele alınması planlanmaktadır.

I. KENT VE KENTLİ KAVRAMININ GELİŞİMİNİN TARİHSEL VE DÜŞÜNSEL TEMELLERİ

Kentler ve kentli kavramının ortaya çıkışı, Batı'da feodal yönetim sisteminin sosyo–ekonomik ve politik görünümünün, 13. yüzyıla gelindiğinde birçok açıdan dönüşüme uğramasıyla ilişkilidir. Bilindiği üzere feodal düzen, ekonomisi feodal bey – serf arasındaki *fief* sözleşmesi çerçevesinde kırsal tarıma dayalı; iktidarın toprak sahibi soylular tarafından, aralarında kurulan *vassal – süzeren* şeklindeki koruma – itaat ilişkisi çerçevesinde kişiselleşmiş biçimde kullanıldığı siyasal, ekonomik, hukuki ve askeri yapıdır. Ancak 13. yüzyılla birlikte, bir bölgenin unvan sahibi soyluları, kilise tarafından yönetilen yerel yönetim birimlerinde dinsel kurum etrafında toplanan üyeler, belli bir ticaret veya zanaat kolunda çalışanlar ile kentlerin ayrı ayrı oluşturdukları zümrelere tanınan imtiyazlarla ortaya çıkan *Ständestaat* (zümre devleti)'ler feodal düzeni dönüştürmüştür.[8] Bu dönemde kentler de bu imtiyazlardan payını almış zümrelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ortaçağın kentleri, salt mekânsal alanlar olmayıp siyasal açıdan önemli özelikler barındırmaktadır. Zira Ortaçağ kentleri, sadece kentsel alanlara özgü üretim ve ticaretle uğraşan ve yoğun nüfusa sahip olan yerleşim yerleri değil; aynı zamanda siyasal özerklikleri olan siyasal birimlerdir. Kentler, kendilerine tanınan tüzel kişilik statüsü sayesinde, tek tek güçsüz olan bireylerin ortak hareket edebildikleri ve tüzel kişilik olarak hak sahibi oldukları siyasal bir yapıdır. Kentlerin siyasal özerklik kazanması, tek başına hak ve güç sahibi olmayan bireylerin kaynaklarını ve iradelerini birleştirmeleriyle olanaklı hale gelmiştir. Hak sahibi olanın kent'in kendi tüzel kişiliği olmasına ve bireyin yine bir topluluğa ait olmasına karşılık; bu kez bireyin durumunu feodal düzenden ayırt eden nokta, bireyin özgür iradesiyle ortak çıkarların gerçekleştirilmesine yönelmiş olmasıdır. Bu ortak çıkar, ticaret ve üretimin sürdürülmesidir.[9] Bu bağlamda Ortaçağ kentleri, diğer zümreler gibi feodal düzenin vassal – süzeren arasındaki iktidar ilişkilerinde yeni bir güç odağı olarak beliren "*ekonomik, siyasal ve kültürel işlevler gören*"[10] mekân ve siyasal yapıdır. Zira kentler de diğer zümreler gibi kendilerini bölgesel yönetici nezdinde meclislerde temsil etme olanağına sahiptir. Bu yönüyle kentler, temsil kabiliyeti aracılığıyla, Ortaçağ'ın toprak mülkiyetiyle özdeşleşen kişisel

---

[8] Gianfranco Poggi, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği* (3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2011) 55–56.

[9] Gianfranco Poggi, *Modern Devletin Gelişimi* (9. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2019) 54–57.

[10] Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası* (11. Baskı, İmge Kitabevi 2010) 29.

özgürlük ve saygınlık anlayışını[11] temelinden sarsarak yöneticinin yalnızca gelenekleri sürdürmek ve ülke çıkarlarına hizmet etmek gibi sınırlı bir iktidara[12] sahip olduğu fikrinin yerleşmesine öncülük etmiştir.

Kent ve kentsoylulara (kentli – burjuva) yasa ile tanınan ayrıcalıklar, onların, kırsal yığınlardan soyutlanmasını sağlamıştır. Ne var ki kentlerin ticarete dayalı ekonomik yapısında başlıca rol oynayan kentsoylular, tüccarlar ve bankacıların oluşturduğu bu yeni orta sınıf, ticaretin ve varlıklarının güvenceye bağlanmasına yönelik girişimleriyle, kırsal yığınların bir yandan ekonomik faaliyetlerini dönüştürmüş; diğer yandan özgürleşmelerine aracılık etmiştir. Bu süreç, Locke'un liberal – bireycilik anlayışı üzerine kuruludur. Zira liberal – bireyci felsefede "özgürlük", bireylerin toplumsal yaşamlarına ve ekonomik faaliyetlerine siyasal iktidarın müdahale etmesinin sınırı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda siyasal iktidar, genel düzeni sağlamanın ötesine geçmeyip bireyleri özgür bırakmakla yükümlüdür. Bireyin ekonomik ve siyasal faaliyetlerinin güvencesi ise, girişim özgürlüğünün, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin ve özel mülkiyet hakkının korunmasıyla ve eşitlikçi karakterde bir vergi sisteminin oluşturulmasıyla karşılık bulmuştur.[13] Dolayısıyla, hem yaşanan gelişmeler hem düşünsel arka plan orta sınıfın mevcut ekonomik ve siyasal çıkarlarının gerçekleşebilmesine olanak sağlamıştır. Tüm bu temellendirmeler çerçevesinde orta sınıf, Sanayi Devrimine kadar anayasacılık ve insan hakları alanındaki gelişmelerin taşıyıcı sınıfı olarak hem siyasal hem de ekonomik alanda yerini almıştır.

Sanayi Devrimi, kendinden önceki ekonomik ve sosyal gelişmelerden bağımsız olmamakla birlikte; Devrim bu ekonomik yapıyı ve buna dayalı toplumsal ve siyasal ilişkileri dönüştürmüştür. Sanayi Devrimi, yavaş yavaş ve birbirine koşut biçimde ortaya çıkan teknik, ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler bütünü olarak düşünülebilir.[14] Bu süreçte teknik gelişmelerin üretime yansıması, ticaret kapitalizminin doğmasına yol açmıştır. Ancak bu gelişmeler, yalnız ekonomik sonuçlar değil; aynı zamanda toplumsal ve siyasal sonuçlar da ortaya çıkarmıştır. Düşünsel arka planında yer alan bireycilik, ekonomik alanda, ortaçağın mülkiyet anlayışından bireyci – mülkiyet anlayışına dönüşüm şeklinde; siyasal alanda, Kral'ın mutlak gücüne ve soylu sınıfın yönetimine, ticaret burjuvazisinin özellikle yaşam ve mülkiyet hakkının yasal güvenceye kavuşturularak sınır çizilmesi şeklinde karşımıza çıkmıştır.[15] Makineleşmenin ve akılcılığın ekonomik ve siyasal alanda sistematik biçimde uygulanması ve yaygınlaşması, geleneksel kent ve kentli yapısını da etkisi altına almıştır. Sanayi Devriminin ortaya çıkardığı üretim yapısının merkezinde fabrikalar; bu üretim ilişkilerinin merkezinde de sanayi kapitalizminin burjuvazisi ile işçiler yer almıştır. Sanayi işçileri, başlangıçta, erkek, kadın ve çocuklardan oluşan ve nüfusun geniş bir kesimini içeren; aynı zamanda düşük ücretler ve sağlıksız koşullarda çalışan yeni yığınlar olarak karşımıza çıkmakla birlikte zamanla sınıf bilincine ulaşmıştır. Fabrikaların, hammadde, enerji kaynakları ve ulaşım araçlarının yakınına, kent

---

11 Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri* (3. Baskı, İletişim Yayınları 1994) 162.

12 Poggi, *Devlet* (n 8) 56.

13 Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (14. Baskı, Beta Yayınları 2013) 81–82.

14 Rona Aybay, *Genel Kamu Hukuku* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2017) 89–91.

15 Aybay (n 14) 98.

merkezinden uzağa konuşlandırılması; fabrikalar çevresinde işçi – kentlerinin doğmasına yol açmıştır.[16] Nihayetinde, Sanayi Devriminin sağladığı ekonomik, sosyal ve siyasal olanaklar, burjuvazi lehine, işçi aleyhine genişlemiştir. Böylece kentler, mekânsal açıdan burjuvazi – işçi sınıfı ikiliğinde; siyasal açıdan burjuvazi – soylu sınıfı ikiliğinde yeniden şekillenen yapılar halini almıştır.

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde kentler, işçilerin mekânsal olarak bir arada yer almalarının yanı sıra, kentin ortak alanlarında sosyalleşmelerini ve sonraki adımda ağır iş ve yaşam koşullarına karşı siyasal mücadele girişimlerini gerçekleştirdikleri alanlar olmuştur. Farklı dil, din, etnik köken, cinsiyet ve kimlikler ihtiva eden işçi sınıfının artık temel mücadele alanı, ekonomik ve sosyal haklarıyla birlikte yurttaşlık haklarıdır. İlk olarak dayanışma dernekleri, yardımlaşma sandıkları, emek birlikleri şeklinde ortaya çıkan ve sendikal örgütlenmelerle devam eden işçi hareketleri, sosyal politikalar ve yasal düzenlemeler yoluyla işçilerin bireysel ve kolektif olarak güvencelenmesine olanak tanımıştır.[17] Sosyal adaletin ve eşitliğin sağlanması amacıyla girişilen demokratik mücadele, sadece sınıfsal bir hak elde etme girişimi değil; aynı zamanda toplumsal sonuçlar ortaya çıkaran bir olgu olarak iktidar – birey ilişkilerinin yeniden düzenlenmesine yol açmıştır.

Yirminci yüzyıldan günümüze, kent ve kentli kavramlarının dönüşümünü ise, ekonomik, teknolojik, siyasal nedenlerin yanı sıra nüfus artışı, kentlerin toplumsal ve kültürel olanakları ile hizmetlerinin çekiciliğiyle açıklamak olanaklıdır. Bazı yazarların büyük kentleri "herkesin şansını bir kez denediği yer" olarak tanımlamalarında haklılık payı vardır.[18] Zira kentler artık; boyutça büyük, nüfusça yoğun ve heterojen, ekonomik olarak gelişmiş, işgücü açısından nitelikli ve yetenekli kimseleri içeren, kamu hizmetleri bakımından geniş olanaklı ve siyasal açıdan katılmayı özendirici[19] görünüm arz etmektedir. Bu çerçevede, *Catells*'in kentlerin örgütlenmesine ilişkin, yeni toplumsal çelişkilerin keşfedilmesi nedeniyle sınıf ilişkilerinin iktidar ilişkilerine eklemlendiği ve dolayısıyla kent ile iktidar arasında birbirini dönüştüren karşılıklı etkileşim olduğu tespitinin yukarıda açıklanan bu gelişmelerle örtüştüğü söylenebilir.[20]

II. KENTTE YAŞAMA HAKKINA HÂKİM OLAN TEMEL İLKELER VE BU İLKELERİN HAKKIN NORM ALANINA YANSIMASI

Yukarıda belirtildiği üzere kentin bu yeni görünümü; hiçbir özelik açısından homojen olmayan insan unsurunu eşitlik temelinde bir arada tutmayı, kentin yönetimi ve gelir dağılımı bakımından demokratik ilkelere dayanmayı, kentin ekonomik – sosyal – kültürel olanaklarına erişim bakımından sosyal adaleti ölçüt almayı ve tüm bunları bugünün kent sakinleri ve gelecek nesiller için sürdürülebilir kılmayı gerektirmektedir. Bu halde kent hakkının; eşitlik, demokrasi, sosyal adalet ve sürdürülebilirlik ilkeleri üzerine

16 Keleş (n 11) 29.

17 Erkan Aydoğanoğlu, *Sınıf Mücadelesinde Sendikalar* (Evrensel Yayınları 2007) 26.

18 Keleş (n 11) 36.

19 Keleş (n 11) 42.

20 Manuel Castells, *Kent, Sınıf, İktidar* (2. Baskı, Phoenix Yayınevi 2017) 264.

kurulu olduğu söylenebilir.[21] Bu bağlamda kent hakkı, kent sakinlerinin kent hayatından onurlu bir biçimde faydalanabilmesinin olanağı olduğundan; evrensel kabul gören ve bütünsellik temelinde ele alınan medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilişkilidir.

A. DEMOKRATİK YÖNETİM

Anayasal demokrasiler, siyasal karar alma organlarının genel oya dayanan serbest seçimlerle oluşmasını ve adayların eşitlikçi rekabet ortamında siyasal iktidar yarışını sürdürmesini asli unsur olarak kabul eden siyasal sistemlerdir. Ancak bu unsurların yanı sıra anayasal demokrasiler, hukuk devleti ilkesi gereği çoğulculuğun da sağlanabilmesi adına örgütlenme özgürlüğünün de güvence altına alınmasını öngörür. Bu bağlamda özgürlüklerin güvencelenmesi demokrasiler için hayati önemdedir. Çünkü demokrasiler, sadece seçimle gelen yöneticilerin belli yetkilerle donatılarak ve bu yetkilere dayanarak yönetme işi değil; aynı zamanda yurttaşların yönetimde söz sahibi olduğu rejimlerdir.[22]

Siyasal katılma, demokrasinin temel unsurlarından biridir. Dar anlamda siyasal katılma, siyasal sistem içinde yurttaşların doğrudan veya dolaylı biçimde yöneticilerin seçimi veya kararlarını etkilemeyi amaçlayan eylemler bütününü ifade etmektedir.[23] Seçimlerde oy kullanmak, referanduma katılmak, idareden talepte bulunmak veya kamu politikaları oluşum sürecine etki etmek siyasal katılmanın en yaygın görünümleri ve araçlarıdır. Bu bağlamda geleneksel olarak siyasal katılmanın odağında, yönetim hakkındaki bilgilere kamu erişiminin sağlanması, vatandaşların kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda görüşünün alınması ve tüm farklı görüşlerin adil bir biçimde temsili demokraside yansıtılması yer almaktadır.[24]

Kent ve kentlilik kavramları bağlamında, yerel yönetim süreçlerine katılma, ön plana çıkmaktadır. Çünkü yerel yönetimler, yönetime katılım, hizmetlerde etkinlik, demokratik uygulamalar, özgürlük gibi demokrasinin pek çok değerinin hayata geçirildiği ve böylece toplumun demokratikleşmesine katkı yapıldığı yönetim birimleridir.[25] *Hill*'in ifadesiyle yerel yönetimler, halkın günlük hayatını önemli ölçüde belirleyen ve doğrudan etkileyen, gerçek ve somut sorunların tartışılıp karara bağlandığı ve uygulamaya konulduğu küçük ölçekli bir dünyadır.[26]

1. Yerel Yönetim Organlarının Seçimine Katılma

Yerel yönetimlerin yukarıda söz edilen işlevi, yerel yönetim sisteminin demokratikliği ile ilgilidir. Yerel demokrasi olarak ifade edilen bu kavram,

---

[21] Bkz. World Charter for the Right to the City

[22] Nuri Alan, 'Demokratik Hukuk Devleti ve Anayasa' (2003) 58(1) *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 3.

[23] Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş* (Der Yayınları 1990) 203.

[24] Chris Aulich, 'From Citizen Participation to Participatory Governance in Australian Local Government' (2009) 2 *Commonwealth Journal of Local Governance* 45.

[25] Sevcan Güleç Solak, 'Uluslararası Belgelerde Yerel Demokrasi ve Katılım' (2016) 3(7) *Journal of Social and Humanities Sciences Research* 198.

[26] Dilys M Hill, *Democratic Theory and Local Government* (Allen and Unwin 1974) 71.

demokratik değerlerin yerel yönetimler için geçerli kılınması, halkın karar alma süreçlerine doğrudan ya da temsilcileri aracılığı ile katılmasıdır.[27] Yerel yönetimler bakımından siyasal katılma, yerel yönetim organlarının seçimine ve kamu hizmetlerinin yürütülmesi sürecine katılımı ifade etmektedir.

Türk pozitif hukukunda[28], yerel yönetim organlarının Anayasa'nın 127. maddesi hükmü gereğince seçimle iş başına gelmeleri ve yine hükmün 4. fıkrası gereğince; yerel yönetimlerin seçilmiş organlarının, organlık sıfatını kazanmalarına ilişkin itirazların çözümü ve kaybetmeleri konusundaki denetimin yargı yolu ile yapılması demokratik açıdan anayasal güvencedir. Bu güvence, Anayasa hükmünde yerel düzeyde temsili demokrasinin tanınması ile siyasal çoğulculuğun ve halk iradesine dayalı meşruluğun sağlanması biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda söz edilen anayasal güvence karşısında, Anayasa'nın 127. maddesi 4. fıkrasında yer alan "*Ancak, görevleri ile ilgili bir suç sebebi ile hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan mahallî idare organları veya bu organların üyelerini, İçişleri Bakanı, geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar uzaklaştırabilir*." şeklindeki düzenleme, yargısal güvenceyi etkisiz bırakma olasılığını açığa çıkarmakla birlikte seçme ve seçilme hakkına bir müdahaledir.

Görevden uzaklaştırmaya ilişkin anayasa hükmü, kesin hükme kadar, geçici bir tedbir niteliğinde olmak üzere ve ceza muhakemesi sürecine bağlı olarak işletilebilecek idari tedbir olarak nitelendirilebilir. Bir başka ifadeyle, görevden uzaklaştırma; ancak görev suçları nedeniyle ceza soruşturması veya kovuşturmasının açılmasıyla bu suçlar hakkında kesin hüküm verilinceye kadar uygulanabilme kabiliyetine sahiptir. Bakanlıkça alınacak görevden uzaklaştırma kararı, idari işlemdir ve bu işlemlere karşı yargı yolu açıktır. Ancak burada tartışmalı husus; görevden uzaklaştırmanın siyasi gerekçelerle veya siyasi anlaşmazlık nedeniyle ortaya çıkma olasılığının yanı sıra uygulamada bu tedbirin yargısal süreçlerin uzaması nedeniyle görevin fiilen sona ermesi şeklinde sonuç doğurmasıdır.[29] Zira soruşturma veya kovuşturmanın kesin hükümle sonuçlanmasının yerel yönetim organlarının görev süreleri boyunca sürmesi veya bu süreyi aşması olasılığı nedeniyle görevden uzaklaştırmanın belirsiz süreye dönüşmesi olasıdır. Bu durumda, görevden uzaklaştırma, bir tedbir olmaktan çıkıp yerel yönetimler ile merkezi idare arasında kurulan idari vesayet dengesinde merkezi idare lehine güçlü bir müdahale aracına dönüşebilme potansiyeli taşımaktadır. Böylece yerel

---

[27] Hill,71.

[28] Türk pozitif hukukunda Anayasa'nın 127. maddesi gereğince yerel yönetimler; "*il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir*." Bu çerçevede Anayasa'nın 127. maddesi ve ilgili 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu. Kanunlar birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'de yerel yönetim birimleri il özel idareleri ve belediyeler olmak üzere iki temel başlıkta ele alınabilir.

[29] Turan Yıldırım, *Mahalli İdarelerin Seçilmiş Organlarının Organlık Sıfatını Kaybetmeleri* (İstanbul 2000) 137; Lütfi Duran, *Türkiye Yönetiminde Karmaşa* (İstanbul 1988) 183.

yönetimlerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kaybetmelerine ilişkin yargısal güvence hükmü anlamsız hale gelebilmektedir.

Görevden uzaklaştırmanın seçme – seçilme hakkına yönelik bir müdahale olduğu açıktır. Bu müdahale seçilme hakkı boyutuyla seçilen kişinin bireysel hak özneliğine; seçme hakkı boyutuyla halk iradesine yönelmektedir. Seçilme hakkı, adaylık ile beraber görev süresi boyunca temsil yetkisini kullanabilmeyi içermektedir. Bu bağlamda görevden uzaklaştırma, seçilmiş kişinin temsil işlevinin askıya alınmasını ifade eder. Bu sınırlayıcı nitelikteki müdahalenin hukuka uygun bir müdahale olarak kalması, görevden uzaklaştırmanın geçici süreyle, ölçülülük ilkesine uygun ve yargı denetimine açık nitelikte olmasına bağlıdır. Dolayısıyla görevden uzaklaştırmanın uzun süreli, fiilen kalıcı ve seçim dönemini kapsayan nitelikte olması, seçilme hakkının özünün zedelenmesi sonucunu doğurabilmektedir. Bu nedenle, görevden uzaklaştırma müdahalesiyle amaçlanan kamu yararı ile seçilen kişi açısından ortaya çıkan zarar arasında kurulması beklenen anayasal dengede; suçun görevle bağlantılı olup olmadığı, tedbirin geçici olup olmadığı, uzaklaştırma süresinin makul olup olmadığı, uzaklaştırma tedbiri yerine daha hafif bir tedbirin uygulanıp uygulanamayacağı ve yargısal denetimin etkili olup olmadığı unsurlarının test edilmesi beklenir. Seçme hakkı, oy kullanma ile birlikte, verilen oyun sonuç doğurabilmesini ve seçilen kimsenin temsil görevini icra edebilmesini içerir. Zira seçilen kişi bireysel bir hak öznesi olması kadar aynı zamanda halk iradesinin taşıyıcısıdır. Bu nedenle görevden uzaklaştırma seçmenin temsil edilebilme boyutuna yönelmiş müdahaledir. Görevden uzaklaştırmanın uzun süreli ve seçilenin görev süresini kapsayacak nitelikte olması seçmenin temsil edilme iradesinin fiilen ortadan kalması sonucunu doğurabilecektir. Dolayısıyla yurttaşın doğrudan temsil edildiği düzlem olan yerel yönetimlerde demokratik meşruluk tartışmasını da beraberinde getirebilecektir.

Anayasa'da düzenlenen görevden uzaklaştırma hükmü, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda somutlaştırılmıştır. Kanun'un 45. maddesinde, belediye başkanının görevden uzaklaştırılması halinde belediye meclisince bir başkan vekili seçilmesi öngörülmektedir. Kanun'un 46. maddesinde belediye başkanlığının herhangi bir nedenle boşalması ve yeni belediye başkanı veya başkan vekili seçiminin yapılamaması durumunda seçim yapılıncaya kadar görevlendirme hususu düzenlenmiştir. Kanun'un 47. maddesi ile görevden uzaklaştırma halinde, kararın iki ayda bir gözden geçirilmesi, görevden uzaklaştırma kararının kaldırılması ve görevden uzaklaştırılan belediye başkanlarının özlük hakları hususları hüküm altına alınmıştır. Bu hükümlerin yanı sıra, 45. maddede 2016 yılında 674 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)[30] ile yapılan ek ile belediye başkanı veya başkan vekili ya da meclis üyesinin terör veya terör örgütlerine yardım ve yataklık suçları sebebiyle görevden uzaklaştırılması halinde 46 ncı maddedeki makamlarca belediye başkanı veya başkan vekili ya da meclis üyesi görevlendirileceği düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemenin, kamu kaynaklarının yerel kent sakinlerinin hizmetine sunulmasında ve terörle mücadelede meşru amaç olarak işlev gördüğü söylenebilir. Ancak burada önemle üzerinde durulması

[30] Kanun Hükmünde Kararname No 674, md 38, 15 Ağustos 2016; Aynen Kabul No 6758, md 34, 10 Kasım 2016, *Resmî Gazete* No 29898 (24 Kasım 2016).

gereken husus, temel hak ve özgürlüklere yönelik sınırlamaların olağan dönemlerde Anayasa'nın 13. maddesindeki; olağanüstü yönetim usullerinde 15. maddesindeki ölçütler çerçevesinde ele alınması gerekliliğidir. Bu halde, görevden uzaklaştırmaya ilişkin söz edilen hükümlerin, norm denetimi ve bireysel başvuru yolu ile Anayasa Mahkemesi kararlarına konu olması nedeniyle Mahkemenin bu hükümlerin yorumlanmasını içeren içtihatları da önem taşımaktadır.

Anayasa Mahkemesinin norm denetimi yoluyla ortaya çıkan kararlarından biri 1988/14E., 1988/18K. sayılı 14.6.1988 tarihli kararıdır. Kararda, çeşitli kanunlarda değişiklik yapılmasına dair 3420 sayılı Kanun'un bazı hükümlerinin anayasaya aykırılığı iddiasıyla iptali talep edilmiştir. Anayasa Mahkemesi söz konusu kararda Anayasa'nın 127. maddesindeki "görevden uzaklaştırma" hükmünü, ayrık bir durum olarak yorumlamış; *bu husus ve 5. fıkradaki sınırlı idari vesayet yetkisi dışında merkezî yönetime yerel yönetimlere müdahale olanağı tanınmadığını* belirtmiştir.[31] Mahkemenin bir diğer kararı, 3394 sayılı Kanun'un bazı hükümlerinin anayasaya aykırılığı iddiasıyla iptalinin talep edildiği 1987/22E. 1988/19K. sayılı ve 13.6.1988 tarihli kararıdır. Bu kararda 3394 sayılı Kanun'un 1. maddesinin 4. fıkrasında yer alan ve görevden uzaklaştırma halinde "*bakanın teklifi Başbakanın onayı ile kesin hükme kadar meclis üyeleri arasından geçici olarak bir başkan görevlendirebilir.*" hükmünün Anayasa'nın 127. maddesi yönünden anayasaya aykırılık iddiası incelenmiştir. Bu incelemede Mahkeme, görevden uzaklaştırmanın anayasadaki yetkiye dayandığını belirtmiştir. Ancak uzaklaştırılanın yerine doğrudan görevlendirmenin, bu uzaklaştırmanın doğal sonucu olarak karşılanamayacağını da ifade etmiştir. Mahkeme gerekçesinde, şu hususları ortaya koymuştur: "*Uzaklaştırmaya yetkili olan makamla, görevlendirmeye yetkili olan makamı "aynı makam" saymak 127. maddenin amacı ve anlamı karşısında olanaksızdır. Merkezî yönetimin vesayet yetkisini 127. maddenin beşinci fıkrasının sınırladığı durumlar dışına taşırmak, yerel yönetim ve yerinden yönetim ilkelerini yadsıma görünümündeki düzenlemelere geçerlik tanımak olarak düşünülemeyecektir. Yönetsel ilişkilerde hiyerarşik bağlantının olur vereceği yetki, seçimi temel edinmiş özerk kuruluşlarda geçerli olamayacaktır. Belediye meclisinin çoğunluğu dışında herhangi bir üyesinin siyasal nedenlerle, hukukla bağdaşmayan amaçlarla başkan olabilmesine yol açan düzenleme, merkezî yönetimin vesayet dışı müdahalesine açık çağrı niteliğindedir.*" Ayrıca Mahkeme, bu belirlemeyi merkezî yönetimin siyasal kimlikli organlarına yaptırmanın Anayasa'ya aykırı olacağı ve görevden uzaklaştırma nedeniyle "geçici" atamanın "sürekli" hale dönüşebileceği olasılığını da açıkça belirterek hükmün anayasaya aykırı olduğu sonucuna varmıştır.[32] Mahkemenin norm denetimi kararlarında; görevden uzaklaştırmanın geçici bir tedbir olduğu, kamu düzeni ve hizmetin sürekliliğinin meşru amaç olduğu ve yerel özerkliğin mutlak olmadığı tespitlerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Görevden uzaklaştırmanın farklı bir boyutunu oluşturan ve kayyum ataması olarak nitelendirilen, 5593 sayılı Kanun'un 46. maddesindeki düzenleme, "belediye organlarını görev ve yetkiden yoksun kıldığı ve yerelin kendi tercihi dışındaki kişi veya organlarca

---

[31] Anayasa Mahkemesi, E 1988/14, K 1988/18, 14 Haziran 1988. *Resmî Gazete* No 19872 (14 Temmuz 1988)

[32] Anayasa Mahkemesi, E 1987/22, K 1988/19, 13 Haziran 1988. *Resmî Gazete* No 20001 (26 Kasım 1988)

yönetilmesi sonucunu doğurduğu" gerekçesiyle somut norm denetimi yolu ile Anayasa Mahkemesine taşınmış, bu hususta henüz Mahkemece karar verilmemiştir.

Mahkemenin bireysel başvuru yolu ile ortaya çıkan kararlarında, görevden uzaklaştırma nedeniyle seçme seçilme hakkının ihlal edildiği iddiası da öne sürülmüştür. Mahkemenin 2017/40087 başvuru numaralı kararında, bu hakka yönelik ihlal iddiasının, bireysel başvuru kapsamında incelenebilmesinin, hakkın Anayasa'da ve AİHS ve Türkiye'nin de taraf olduğu Ek Protokollerin kapsamına girmesi gereği nedeniyle hakkın ortak koruma alanı kapsamı dışında kalmasından dolayı kabul edilemezlik kararı verilmiştir. (prg. 91)[33] Mahkeme, daha önce *Mansur Yavaş* başvurusundaki gerekçesine atıfla, Sözleşme kapsamında korunan serbest seçim hakkının yasama organı seçimlerine özgülenmiş olduğunu; Anayasa'nın 127. maddesi kapsamında yerel yönetim organlarının seçimiyle ilgili ihlal iddialarının bireysel başvuruya konu olamayacağını yinelemiştir. Mahkemenin norm denetimi ve bireysel başvuru yoluyla konuya ilişkin yaklaşımının; hak eksenli bir temelden ziyade anayasal sistem içinde demokratik temsil ile idari bütünlük anlayışı arasındaki dengeyi idari bütünlük lehine kurma biçiminde şekillendiği söylenebilir.

Her ne kadar Mahkeme, konunun bireysel başvurunun kabul edilebilirlik ölçütleri kapsamında yer almadığı gerekçesiyle seçme seçilme hakkına yönelik tartışma yürütmemişse de görevden uzaklaştırma seçme seçilme hakkına yönelik de açık bir müdahaledir. Bu müdahalenin anayasaya uygunluğu; seçilmiş kişi hakkında gerçek ve ciddi suç isnadının varlığına, bu isnadın görevle bağlantılı olup olmadığına, alternatif bir tedbir uygulanıp uygulanamayacağına, uzaklaştırma süresinin makul olup olmadığına ve uygulamanın sistematik hale gelip gelmediğine bakılmak suretiyle tespit edilmelidir. Aksi halde, yaygın, uzun süreli veya belirli siyasal çevreye yönelmiş görevden uzaklaştırmalar seçme hakkı yönünden demokratik meşruluk sorununu açığa çıkarabilecektir. Bu durum, özellikle kayyum ataması olarak nitelendirilen hallerde; vatandaşların seçme hakkını kullanarak göreve getirdiği kimseler yerine seçilmemiş kimselerin atama yoluyla göreve gelmesi nedeniyle seçmen iradesinin yönetime yansımasını kesintiye uğratarak temsil krizini de beraberinde getirmektedir. Konuya seçilme hakkı bağlamında yaklaşıldığında, görevden uzaklaştırma ve kayyum atamalarının seçilmiş kimsenin seçildikten sonra göreve devam etme ve temsilci olma yönüyle fiilen bu sıfatını korumasına engel oluşturduğu söylenebilir.

Görevden uzaklaştırmaya ilişkin anayasal ve yasal düzenlemeler Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresinin Türkiye'ye ilişkin tavsiye kararlarında ve Venedik Komisyonu raporlarında eleştirilmiştir.[34] Bu belgelerdeki değerlendirmelerin ortak noktasını, görevden uzaklaştırma kararlarına ilişkin etkili yargı yolunun açık olması, görevden

---

[33] Anayasa Mahkemesi, B No 2017/40087, 31 Mart 2022.

[34] Bkz. (Recommendation 397(2017). https://search.coe.int/congress/fre#{%22CoEDocumentTypeId%22:[%22type46%22],%22CoELanguageId%22:[%22tur%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22],%22CoECollection%22:[%22CONG_ADO%22],%22CoEIdentifier%22:[%220912594880214d92%22]} Erişim 22 Mart 2026.

uzaklaştırılanların yerine seçimle belirlenecek kimselerin getirilmesi ve kayyum atamalarının istisna olarak kalması oluşturmaktadır.[35]

2. Kamu Hizmetlerine Katılma

Kent sakinlerinin bir diğer siyasal katılma biçimi olan kamu hizmetlerine katılma, kentsel sorun ve konuların ele alınmasını sağlayan süreçlerde kendini göstermektedir. Katılma, çeşitli düzeylerde ve araçlarla gerçekleşebilmektedir. Kent sakinlerinin dilek, istek, şikâyet, sorun veya taleplerini iletebilmesinde ve bunlara ilişkin görüş bildirebilmesinde kuşkusuz, kamu hizmetlerinin işleyişine ilişkin bilgi edinme öncelikli aşamadır. Bilgi edinme araçlarından biri, dilekçe hakkının kullanılmasıdır. Dilekçe hakkı, kent sakininin kamu hizmetinin işleyişine yönelik bilgi talep edebilmesinin yanı sıra hizmet eksikliğinin veya kamu kaynaklarının kötü kullanımının bildirilmesini de sağlayarak yerel karar alma süreçlerine dolaylı katılımı ve aynı zamanda idarenin denetlenmesini sağlar. Türk pozitif hukuku açısından dilekçe hakkı, anayasal ve yasal dayanağa sahip olup idareye belirli sürede cevaplama zorunluluğu getirilmesi nedeniyle katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir yönetim anlayışına da olanak tanımaktadır. Bir diğer bilgi edinme aracı, Türkiye uygulamasında da yer bulan *Semt Dayanışma Merkezleri*dir. Bu Merkezler, yerel yönetimler ile kent halkı arasındaki iletişimin sağlanmasında önemli işlev görmektedir.

Kent sakinlerinin dilek, istek ve şikâyetlerini iletebileceği diğer araçlar arasında *Gelecek Atölyeleri*, *Beyaz Masa, Kent Konseyleri* ve *Halk Günleri* sayılabilir. *Halk Günleri*, belediye başkanları ile halkın doğrudan bir araya geldiği ve yerel halkın sorunları doğrudan yerel yönetime aktarabildiği olanaklardandır. Yine *Beyaz Masa* uygulamaları da kamu hizmetlerindeki karmaşık bürokratik süreçleri vatandaşlar açısından kolaylaştırmaya dönük araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent Konseyleri, 5393 sayılı Kanun'un 76. maddesinde açıkça düzenlenmiş olup kent yaşamında kent ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, dayanışma, hesap verebilirlik ve yerel yönetimde katılım ilkelerinin hayata geçirilmesinde işlev görmektedir. Kent Konseylerinin kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, siyasal partiler ve varsa üniversitelerin temsilcilerinden oluşması çoğulcu demokrasinin kent yönetimine yansıtılmasını sağlamaktadır. Kent Konseyinde ortaya çıkan görüşlerin Belediye meclis toplantısında gündeme alınması da mekanizmanın işlevselliği açısından önemli bir olanaktır.

Kent sakinlerinin belli başlı konularda görüş bildirebildiği katılım mekanizmaları da mevcuttur. *Halk Toplantıları, Yuvarlak Masa Toplantıları, İhtisas Komisyonları* yönetimin eylem ve işlemlerine ilişkin halkın bilgilendirildiği ve bu toplantılar aracılığıyla halkın görüş ve önerilerinin yönetime aktarıldığı demokratik araçlardır. Bununla birlikte yerel yönetim meclis toplantılarının halkın katılımına açık olması, yerel halkın kendileriyle ilgili alınacak kararlarda pay sahibi olabilmesine olanak tanımaktadır.

---

[35] Venice Commission, *Opinion on the Replacement of Elected Candidates and Mayors* CDL-AD(2020)011, Opinion No 979/2019 https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)011-e

Kent sakinlerinin yukarıda ele alınan katılım mekanizmalarının yanı sıra kamu hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin politika yapım süreçlerinde doğrudan katılımcı olabildikleri bir mekanizma yerel referandumlardır. Yerel referandumlar Avrupa Yerel Yönetimler Şartı ve Avrupa Kentsel Şartı'nda yerel birimlerin geleceğine yönelik önemli konularda halkın görüşüne başvurma aracı olarak yer almıştır. Bu bağlamda, yerel referandumlar doğrudan demokrasinin yerel düzeyde uygulama aracı olarak önemli işlev görmektedir.

Bu aşamada demokratik katılım açısından önemli bir nokta da katılma hakkına kimin sahip olduğu olgusudur. Kentte yaşama hakkı söz konusu olduğunda; hakkın norm alanı, yalnız kent yönetimine katılma değil, aynı zamanda güvenli, planlı, sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama, sağlıklı ve ödenebilir koşullarda barınma, yeterli ve sürekli istihdam olanakları çerçevesinde çalışma, eğlence ve dinlenme olanaklarından yararlanma ve kültürel haklar ile dolaşım özgürlüğü gibi birbiri ile etkileşimli pek çok hak ve özgürlüğü barındırmaktadır.[36] Bu hakların yararlanıcılarını, hakkın norm alanının kamu hizmetlerine katılma boyutu ele alındığında, gerçek kişiler ve tüzel kişiliğe sahip olup olmadığına bakılmaksızın kişi gruplarının oluşturduğu söylenebilir. Yerel yönetim organlarının seçimine katılma boyutunda ise seçme seçilme hakkının vatandaşlığa özgülenmesi meselesi gündeme gelebilecektir. Ulusal seçimler bakımından siyasal katılma hakkı, vatandaşlığa özgülenmiştir. Ancak kentte yaşama hakkının kent sakinleriyle ilişkili olduğu ve kent sakinlerinin arasında yalnızca vatandaşların değil; aynı zamanda göçmenler, mülteciler, geçici çalışanlar, öğrenciler gibi vatandaş olmayanların da bulunduğu dikkate alındığında yerel yönetim organlarının seçimine katılmanın vatandaşlıkla sınırlı tutulmaması gerektiği öne sürülebilir. Zira ikamet odaklı, kentte yaşayan tüm sakinleri kapsayıcı ve *Lefebvre*'in ifade ettiği gibi kente ait olma temelinde bir yaklaşım kentte yaşama hakkının gerçekleştirilmesiyle daha uyumlu görünmektedir. *Lefebvre*'in tanımlamasıyla kentsel vatandaşlık (*urban citizenship*), bireyin kent sakini olduğu, kentte gerçekleşen uygarlık sürecinin bir parçası olduğu ve aynı zamanda kentsel alan üzerinde eylemsel olarak üretilen vatandaşlıktır. Bu anlamda kentsel vatandaşlık; kentsel, mekânsal ve aktif niteliktedir.[37] Dolayısıyla *Lefebvre*'in kentsel vatandaşlık tanımı, geleneksel ulusal vatandaşlıktan farklı, milliyet, etnik köken veya doğumun bir sonucu olmayan; aksine, kentin günlük yaşam rutininde eylemle kazanılan vatandaşlıktır. Bu nedenle kentte yaşama hakkının yararlanıcıları "kent sakini" olarak adlandırılmıştır.[38] Günümüzde kentsel vatandaşlık bağlamında yerel seçme seçilme hakkının tanındığı örnekler görülmektedir. Hollanda, İrlanda, Finlandiya, Norveç, İzlanda ile İsviçre'nin bazı kantonlarında belirli bir süre ikamet eden kent sakini yabancılara yerel yönetimlerde oy kullanma hakkının tanınması bu örnekler arasındadır.[39]

---

[36] Bkz. World Charter for the Right to the City, Article I.

[37] Francesco Chiodelli, 'Planning and Urban Citizenship: Suggestions from the Thoughts of Henri Lefebvre' (2013) 28(3) *Planning Perspectives* 490–491.

[38] Mark Purcell, 'Excavating Lefebvre: The Right to the City and its Urban Politics of the Inhabitant' (2002) 58(2/3) GeoJournal 102.

[39] Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe, *Local Voting Rights for the Integration of Migrants and IDPs* https://rm.coe.int/en-idps-a6-web-collection-elections-democratiques/1680a87818 Erişim 13 Mart 2026

B. EŞİTLİK

Kentte yaşama hakkı bağlamında kentler, toplumun tüm üyelerinin paylaşması ve yararlanması öngörülen ortak varlıklar olarak kabul görmektedir. Bu kabulün somutlaştırılmasında elzem olan bileşenlerden biri de eşitliktir. Yukarıda kentsel vatandaşlık olarak ifade edilen kapsayıcı vatandaşlığın temelinde de eşitlik ilkesi yer almaktadır.

Kent bağlamında eşitlik, klasik kanun önünde eşitlik ilkesinin ötesine geçerek kent sakinlerinin olanaklara, kamusal hizmetlere ve karar alma süreçlerine eşit erişim ve katılımını ifade etmektedir. Bu yönüyle eşitlik, sadece ayrımcılık yasağını değil; aynı zamanda maddi eşitliğin sağlanmasına yönelik pozitif yükümlülükleri de içerecek şekilde çok katmanlı olarak karşımıza çıkmaktadır.[40]

Kentsel hizmetlere erişimde eşitlik, biçimsel eşitlik anlamında kamu hizmetlerinin ayrım gözetilmeksizin sunulması, maddi eşitlik anlamında kırılgan gruplar açısından bu hizmetlerde farklılaştırmanın sağlanması biçiminde şekillenir. Bu yaklaşım, hukuki statü olarak kent sakinleri için eşit durumda olanlara eşit, farklı durumda olanlara farklı muamele ilkesiyle uyumludur. Bir başka anlatımla kentsel hizmetlere erişimde eşitlik; cinsiyet, yaş, gelir durumu, milliyet, ırk, etnik köken, göçmenlik durumu, dini, siyasi, felsefi inanç temelinde ayrımcılıktan arınmış hizmet sunumunu içerdiği gibi yoksulluk, engellilik, göçmenlik, yaşlılık vb. nedenlerle kırılgan gruplar bakımından pozitif ayrımcılığı meşrulaştırır.

Lefebvre'in tanımında kent, yalnız bir yaşam alanı değil; aynı zamanda eşit kullanım ve yeniden üretimin gerçekleştiği mekândır. Bu bağlamda eşitlik ilkesinin mekânsal yansıması, mekânın dağılımıyla da ilişkilidir. Kentsel olanakların (okul, sağlık merkezi, park vb.) dağılımı, barınma hakkı ve konut politikaları, kent sakinlerinin eşit kullanımına ve erişimine açık biçimde kapsayıcı nitelikte olmalıdır.

Yukarıda demokratik yönetim ilkesiyle bağlantılı olarak açıklandığı üzere eşitlik, kent sakinlerinin yerel yönetim organlarının oluşumuna ve kamu hizmetlerine katılmada da temel ilkedir. Bu bağlamda eşitlik, yalnız bir oy hakkı değil; aynı zamanda etkili katılım hakkının gerçekleşmesinin aracıdır. Yukarıda söz edildiği gibi, yerel oy hakkının ulusal vatandaşlıktan kentsel vatandaşlık anlayışına doğru genişlemesi eşitlik ilkesinin genişletici yorumunun sonucu olarak ele alınabilir.

Kapsayıcı/kentsel vatandaşlık temelinde ayrımcılık yasağı ile birlikte ele alınan eşitlik ilkesi, kentte yaşama hakkında yalnız pasif bir yasak olarak değil; aynı zamanda koruma ve önlemeye yönelik sosyal politikalar geliştirme, kırılgan grupları önceleme gibi tedbirleri de içeren aktif yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi ve AİHM içtihatlarında da kamu hizmetlerinden yararlanmada keyfi farklı muameleyi yasaklayan ve yerel yönetim uygulamalarının nesnel ve makul temele dayanması gerektiğini içeren bir yaklaşım benimsendiği söylenebilir.

---

[40] Merih Öden, *Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi*, (Yetkin Yayınları, 2003) 27.

Eşitsizliklerin önlenmesinde devletlere düşen ilk edim, ayrımcılıktan kaçınma biçiminde negatif yükümlülüktür. Bu yükümlülük sözleşmeler sisteminde "taraf devletler her türlü tedbiri alır" şeklinde belirlenmiştir. İkinci edim ise, kaçınmanın yanı sıra özel önlem almak şeklinde pozitif yükümlülük olarak belirir. Pozitif yükümlülüklerde alınacak önlemler bazen ayrımcılığın sona erdirilmesi ile gerçekleşir ve eşitlik sağlanır. Bazı durumlarda ise eşitsizliğin önlenmesi sürekli nitelikte önlemler almayı gerekli kılar; ancak başkaları açısından eşitsizlik doğurmaz. Örneğin, işitme engelliler için kamu hizmetinde eşitliğin sağlanması adına işaret dili uygulamaları, bu nitelikten önlemlerdir.[41]

AİHS 14. maddesi, Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanmada eşitliği, "*cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin*" sağlanması biçiminde güvence altına almıştır. AİHM önünde ayrımcılık yasağına konu edilecek ihlal iddiaları, Sözleşmede korunan başka hak ve özgürlüklerle bağlantı kurulmak suretiyle dile getirilebilecektir. Bu bağlamda kentte yaşama hakkına ilişkin ayrımcılık yasağı iddiaları kent hizmetlerine yönelik hak ve özgürlüklerle ilişkilendirilmektedir. Özellikle barınma, çevre, sosyal hizmetler bu kapsamda değerlendirilebilir. AİHM, kentsel hizmetleri ayrımcılık yasağı bağlamında ele aldığı *D.H. ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* kararında, Çek Cumhuriyeti'ndeki Roman çocukların zihinsel engelliler için "özel okullara" yerleştirilme olasılığının, Roman olmayan çocuklara göre yirmi yedi kat daha fazla olmasına ilişkin uygulamayı sistemik ırksal ayrımcılık olarak değerlendirmiştir. Mahkeme objektif ve makul bir gerekçe olmaksızın, Roman çocukların, benzer durumdaki Roman olmayan çocuklardan daha az elverişli muamele gördükleri ve bunun, onların durumunda dolaylı ayrımcılığa yol açtığı sonucuna varmıştır. (prg. 183 vd.)[42] Bu bağlamda karar, mekânsal ayrışma ve eğitim hizmetlerinde eşitsizlik bağlamında kritik öneme sahiptir. AİHM'nin *Yordanova ve Diğerleri/Bulgaristan* kararında, Roman topluluğun yaşadıkları alanlardan tahliye edilmelerine ilişkin uygulamalar ayrımcılık yasağı bakımından değerlendirilmiştir. Mahkeme kararda, söz konusu uygulama açısından devletin ayrımcılık yasağı ile ilgili yalnız müdahaleden kaçınma değil; aynı zamanda kırılgan gruplar açısından pozitif yükümlülüklerinin de olduğu gerekçesiyle ayrımcılık yasağı dolayısıyla Sözleşmenin 8. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. (prg. 135)[43] Mahkemenin bu kararında, barınma hakkı bağlamında eşitlik ilkesinin sosyal boyutunun ön plana çıkarıldığı söylenebilir. AİHM'nin önüne gelen, kentte yaşama hakkı bağlamında bir başka ayrımcılık yasağı ihlal iddiası, *Baczkowski ve Diğerleri/Polonya* kararına konu olmuştur. Karara konu olayda, LGBTİ+ bireyler tarafından Varşova'da düzenlenmek istenen bir gösteri yürüyüşü Belediye Başkanı tarafından yasaklanmıştır. Mahkeme konuyu, başvuruculaların cinsel yönelimleri nedeniyle ayrımcı muameleye maruz kaldıkları yönüyle ele almış ve ayrımcılık yasağı bağlamında toplantı gösteri

41 İdil Işıl Gül ve Ulaş Karan, *Ayrımcılık Yasağı* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2011) 8.

42 *DH and Others v Czech Republic* App no 57325/00 (ECtHR, 13 November 2007).

43 *Yordanova and Others v Bulgaria* App no 25446/06 (ECtHR, 24 September 2012).

yürüyüşü hakkı ile etkili başvuru hakkının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.[44] Söz konusu karar, bireylerin kent yaşamında kamusal alanlarda görünür olma ve kamusal alanları kullanma bakımından kamusal mekâna erişimde yalnız çoğunluğun değil; aynı zamanda azlıkta kalanların da haklarının korunmasına dikkat çekmektedir. Zira kamusal alanlara erişim, fiziksel bir erişimi içermekle birlikte kamusal görünürlük yönüyle bir bakıma bireylerin o fiziksel mekânda kendini ifade edebilmesini de kapsar. Bununla birlikte, somut olay bir toplantı gösteri yürüyüşü hakkının kullanımının engellenmesine ilişkin olup kentsel yaşama demokratik katılım hakkıyla da bağlantılıdır. Bu açıdan Mahkeme, belli grubun görüşlerini ifade etmesinin yerel otoritelerce engellemesini demokratik toplum düzeni ile bağdaşmayan nitelikte bir müdahale olarak değerlendirmiştir. Kentte yaşama hakkının norm alanı kentsel kamusal tartışmaya katılma hakkını da kapsadığından, yerel yönetimlerin bu katılımı engellemesi değil, farklı grupların kamusal alanda güvenli şekilde var olmasını sağlama şeklindeki pozitif yükümlülük nedeniyle kolaylaştırması beklenmektedir. Ayrıca, müdahalenin belli bir grubu hedef alması, kentte yaşama hakkının eşitlik ilkesinin ihlali anlamına gelmektedir. Bu ihlal, yalnız bireysel bir özgürlük temelinde değil, kentte yaşama hakkı bakımından kolektif temelde de açığa çıkmaktadır. AİHM kararında kentte yaşama hakkı açıkça tanımlanmamakla birlikte, konuyu, kentsel olanakların azınlık grupların erişimine kapatılması, hakkın norm alanına temas eden ayrımcılık yasağı, kentsel olanaklara eşit erişim ve demokratik katılım yönlerinden ele alması bakımından önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilebilir.

Anayasa Mahkemesinin yaklaşımını, bireysel başvuruya konu olan kararı üzerinden tespit etmek olanaklıdır. Mahkemenin 2018/18505 B.N. kararına konu başvuru, baraj projesinden etkilenenlere sağlanan konut yardımından aile olma vasfını taşımama gerekçesiyle yararlandırılmamanın mülkiyet hakkıyla bağlantılı olarak ayrımcılık yasağını ihlal ettiği iddiasına ilişkindir. Mahkeme söz konusu ayrımcılık iddiasını değerlendirirken AİHM'nin ayrımcılık yasağına ilişkin yaklaşımına atıfta bulunmuş, ayrımcılığı, farklı muamelenin nesnel ve makul bir gerekçeye sahip olmaması hâli olarak ele almış, Sözleşme'nin 14. maddesinde sayılan statülerin sınırlı olmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda Mahkeme, Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesinin somut bir ölçü norm olarak ayrımcılık yasağını içerir şekilde ele alınması gereğine işaret etmiştir. Mahkeme ilkelerin somut olaya uygulanmasında, ihlal iddiasını doğuran ve başvurucunun konut yardımı hakkından yararlanması bakımından maruz bırakıldığı farklı muamelenin nesnel ve haklı bir temelinin bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır (prg. 68 - 69).[45] Mahkemenin söz konusu kararı, kentsel hizmetlere eşit erişimde ayrımcı uygulamaların önlenmesi örneği olarak ele alınabileceği gibi aşağıda sosyal adalet ve mülkün sosyal işlevi ilkesiyle de ilişkilidir.

Türk pozitif hukukunda insan haklarının korunması ve kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması amacıyla tesis edilmiş mekanizmalardan biri olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun (TİHEK) kentsel hizmetlere ilişkin kararları, konu bağlamında ele alınabilecek niteliktedir. Bu aşamada TİHEK' in belediyelerce sunulan kamu

[44] *Bączkowski and Others v Poland* App no 1543/06 (ECtHR, 3 May 2007).

[45] Anayasa Mahkemesi, B No 2018/18505, 28 Eylül 2021.

hizmetlerinde ayrımcılığın önlenmesi ve pozitif yükümlülüklere ilişkin iki kararı dikkate değerdir.

Kurulun 2024/1498 Başvuru numaralı kararının konusu, Ankara Büyükşehir Belediyesi (ABB) tarafından sunulan toplu taşıma hizmeti kapsamında Belediyeye ait otobüslerde ve Belediye tarafından ruhsat verilen özel halk otobüslerinde yer alan sesli anons sistemlerinin çalışmamasının engellilik temelinde ayrımcılık yasağına aykırılık teşkil ettiği iddiasına ilişkindir. Söz konusu başvuruda başvurucu %90 oranında görme engelli olduğu, Belediyenin 2020 yılı itibariyle filosuna katılan otobüslerde sesli anons sisteminin faaliyette olmadığı ve çok sayıdaki şikâyetine rağmen sorunun çözülmediği iddiasındadır. Muhatap Kurum Belediye görüş yazısında, Kuruma ait aktif 1902 (bin dokuz yüz iki) adet otobüsün sisteme entegre olmaması sebebiyle ekranlarının çalışmadığı, ancak eksik donanımların tedarik sürecinin planlanmış olduğu ve tedarik sürecinin kısa zamanda tamamlanacağı ifade edilmiştir. Kurul, söz konusu başvuruda, ayrımcılık yasağına ilişkin uluslararası insan hakları hukuku sözleşmeleri ile AİHM ve AYM kararlarındaki yorumlara atıfta bulunmuştur. Başvuru, engellinin hak ve özgürlüklerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını engelleyen, kısıtlayan veya zorlaştıran her türlü farklı muamelenin engelliliğe dayalı doğrudan ayrımcılık teşkil edip etmediği temelinde ele alınmıştır. Kurul, devletin, engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklama, engelli bireylerin diğer kişiler gibi tüm hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesine yönelik makul düzenlemeler yapma ve engellilerin diğer bütün kişilerin ulaşabildiği hizmetlere erişimini kolaylaştırıcı önlemleri alma biçiminde pozitif yükümlülükleri olduğunu vurgulamıştır. Zira somut olayda başvurucunun iddiasının bireysel bir talepten ziyade görme engellilerin ulaşım hizmetine erişimini ilgilendirdiğinden bahisle "erişilebilirlik" ilkesi üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Böylece Kurul, otobüslerdeki sesli anons sistemlerinin çalışmamasının görme engelli bireylerin ulaşım hizmetine erişimini oldukça zorlaştırdığı ve görme engelli bireyleri dezavantajlı duruma getirdiği gerekçesiyle kamuya açık hizmetlere erişimin reddedilmesinin engelliliğe dayalı ayrımcılık yasağına aykırılık teşkil ettiği sonucuna varmıştır.[46] Kurul'un söz konusu kararı, dezavantajlı durumda olanlar bakımından kamu hizmeti sunan organların pozitif yükümlülüklerinin tespiti bakımından önem taşımaktadır. Kurul'un 2024/1482 Başvuru numaralı kararının konusu, İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi Kararı ile 30 yaşından gün almış öğrencilerin toplu taşımada tam bilet tarifesi üzerinden ücretlendirilmeye başlanmasının yaş temelinde ayrımcılık oluşturduğu iddiasına ilişkindir. Başvurucu, asgari ücretle çalışan bir öğretmen olduğu, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinde öğrenci olmasına rağmen 30 yaşından gün aldığı için indirimli öğrenci kartı kullanamadığından bahisle yaş temelinde ayrımcılık iddiasındadır. Muhatap Kurum Belediye görüş yazısında, belediyelerin temel amacının kamu hizmeti sunmak olduğu, belediyelere verilen toplu taşımada ücret tarifesi belirleme yetkisi kullanılırken kamu yararı, hizmet gerekleri, devletin sosyal niteliği, hakkaniyet gibi temel hukuk ilkeleri ile personel giderleri, akaryakıt, elektrik, döviz kuru, ithal yedek parça gibi alanlarda artan

[46] Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Karar No E 2024/1498, K 2025/151 (21 Mayıs 2025).

maliyetlerin dikkate alındığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, toplu taşıma hizmetlerinde adil ve dengeli bir dağılımın sağlanması amacıyla toplu taşımadan yalnızca 30 yaşından gün almamış öğrencilerin indirimli olarak faydalanmasına karar verildiği, 30 yaşından gün almış öğrencilerin öğrencilik hayatı devam etse dahi aktif çalışma hayatına dâhil olabileceğinin düşünüldüğü ifade edilmiştir. Kurul başvuruyu, yaş temelinde ayrımcılık oluşup oluşmadığı bakımından değerlendirmiştir. Kurul, değerlendirmesinde, Belediyenin 30 yaşından gün almış öğrencilerin toplu taşımada tam bilet tarifesi üzerinden ücretlendirilmesine ilişkin uygulamasını, kamu kaynaklarının etkin kullanımı ve sosyal desteklerin hedef kitleye ulaştırılması amacına yönelik haklı ve meşru gerekçelere dayandığı yönünde bir kanaat oluştuğunu belirtmiştir. Ancak, bu kanaatin aksine, uygulamada yaş sınırının belirlenmesinde eğitim seviyesi, eğitim türü, gelir durumu gibi farklılıkların gözetilmediği gerekçesiyle hedeflenen amaç ile uygulanan araç arasında bir ölçülülük olmadığı sonucuna ulaşılarak ayrımcılık yasağı ihlali tespit edilmiştir.[47] Kararda, somut olaydaki yaş sınırı uygulaması biçimindeki farklı muamelenin; öğrenim hayatının olağan süresi, sürenin uzaması vb. koşullar göz önüne alındığında makul ve meşru sayılabilecek olması ve benzer durumda olanların aynı uygulamaya tabi tutulacağı göz önünde bulundurulmaması nedeniyle karar eleştiriye açıktır.[48]

C. SOSYAL ADALET VE MÜLKİYETİN SOSYAL İŞLEVİ

Kentin sosyal, ekonomik ve kültürel olanaklarına erişim, kent sakinleri için eşitlik ilkesi temelinde ele alınmayı gerektirmiştir. Ancak bu olanaklara erişimde herkesin aynı noktadan başlamadığı veya çeşitli nedenlerle dezavantajlı konumda olduğu gerçekliği, şekli eşitliğin yanı sıra fiili eşitliğin de sağlanması ihtiyacını açığa çıkarmaktadır. Bir başka anlatımla toplumda bireylerin haklara, olanaklara ve kaynaklara adil ve eşit biçimde erişebilmesi ile mekânsal ve sosyal eşitsizliklerin giderilebilmesi sosyal adaletin tesis edilmesiyle ilişkilidir. Zira ortak tüketim araçlarının üretim, dağıtım ve yönetimi ile bu hizmetlerin mekânsal olarak örgütlenmesine müdahale, devletler için artık kaçınılmaz bir yükümlülük haline gelmiştir.[49] Kent bağlamında sosyal adalet; kapsayıcı/kentsel vatandaşlık anlayışı ile demokratik katılımcılığı da içeren ve kaynakların adil paylaşımı yoluyla kentte yaşama hakkının tamamlayıcısı niteliğinde olan bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira sosyal adalet, karar alma süreçlerine eşit katılımla katılımcı bir işlev; kırılgan grupların (kadınlar, çocuklar, düşük gelirliler, evsizler, engelliler vb.) haklara ve kamusal hizmetlere erişiminde fiili eşitliğin sağlanması adına önlemler alınmasıyla koruyucu bir işlev ve barınma, ulaşım, altyapı, yeşil alan gibi kentsel kaynakların adil paylaşımı bakımından da dağıtıcı işlev görür.

---

47 Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Karar No E 2024/1482, K 2025/68 (19 Mart 2025).

48 Bu hususta bkz Karşı oy gerekçeleri. TİHEK, No E 2024/1482, K 2025/68 (19 Mart 2025). Aynı konuda Kurul'un ihlal olmadığı yönündeki kararları için bkz. TİHEK K 2020/270, 29 Aralık 2020.

49 Castells (n 2) 259.

Sosyal adalet ilkesinin koruyucu ve dağıtıcı işlevinin kentsel bağlamda karşılık bulduğu kamusal hizmetler alanının gerçekleştirilmesi, kuşkusuz kamu politikalarıyla ilgilidir. Zira sosyal adalet, kamu politikalarının hem gereklilik bağlamında normatif temelini oluşturmakta hem de politikaların nasıl tasarlanacağına yönelik içerik ve kapsamının belirlenmesine hizmet etmektedir. Bu bağlamda örneğin koruyucu işlev için süreç, kırılgan grupların kimleri kapsadığı ve ne tür dezavantajların olduğu tespiti ile başlar. Akabinde, hukuki yükümlülüklerin normatif çerçevesinin çizilmesine ilişkin ilke ve kuralların tasarımı gerçekleştirilir. Bu aşamada, sosyal devlet, eşitlik, insan onuru gibi ilkelerin yanı sıra devlete düşen negatif ve pozitif yükümlülüklerin de belirlenmesi önem taşımaktadır. Nihai olarak güvenli ve ücretsiz ulaşım, sosyal konut projeleri, engelsiz kent tasarımı, sosyal yardım ve bakım hizmetleri gibi araçlarla politikaların gerçekleştirilmesi sağlanır. Dağıtıcı işlev için de benzer şekilde süreç, gelir ve kaynakların belirlenmesi ile başlar; gelir ve servet eşitsizliğini azaltmaya yönelik ilke ve kuralların belirlenmesiyle devam eder ve nihai olarak bunları hayata geçirecek sosyal konut, kira desteği, imar düzenlemeleri, sosyal transferler gibi araçların uygulanması biçiminde işler.

Tüm bu süreçlerin işleyişinde sosyal adaletin gerçekleştirilmesi, kamusal hizmetlerin hak temelli, kapsayıcı, katılımcı ve sürdürülebilir bir anlayışla biçimlendirilmesine bağlıdır. Dolayısıyla kamusal hizmetlerin, serbest piyasa koşullarına terk edilmeyip aksine, kamusal sorumluluk olarak değerlendirilmesi bir gerekliliktir. Bu ise, mülkiyet hakkının da klasik bireyci yaklaşım yerine sosyal işlev bağlamında ele alınmasıyla ortaya çıkabilmektedir. Çünkü sosyal açıdan adil ve sürdürülebilir bir kent yaşamına yönelik ortak menfaatler bireysel mülkiyet karşısında öncelikli konumdadır. Mülkiyeti sosyal bir işlev olarak açıklayan Duguit'ye göre modern toplumlarda mülkiyet; malike elinde bulundurduğu varlığı bireysel ihtiyaçları için kullanmak yetkisini tanımakla bireyin faaliyetlerinin serbestçe gelişmesine olanak tanıyan ve aynı zamanda bu varlığı toplumun ihtiyaçlarına uygun şekilde kullanma ödevi yükleyen niteliktedir.[50] Bu anlayış, mülkiyetin sadece bireyin çıkarına değil, aynı zamanda toplumun genel yararına uygun kullanmayı gerektirmektedir. Kentte yaşama hakkı bakımından mülkiyetin sosyal işlevi, kentsel mekânları kullanma, kentsel kaynaklardan yararlanma ve buna yönelik karar alma süreçlerine katılmayla ilişkilidir. Bu bağlamda, kentsel mekânların özel çıkarlar doğrultusunda biçimlendirilmesini ve kamusal alanların daralmasını önlemek üzere mülkiyetin kamu yararı doğrultusunda sınırlandırılması söz konusu olabilecektir. Bununla birlikte kentte konut alanlarının belirlenmesi, varlıklı ve yoksul bölgeler arasındaki farkın dengelenmesi, yeşil alanlara erişimdeki eşitsizliğin giderilmesi gibi sorunlar da mülkiyetin kullanımıyla ilgilidir. Bu sorunların çözümünde, imar planlarının nasıl oluşturulacağı, kentsel dönüşümün nasıl uygulanacağı veya kamulaştırma uygulamaları mülkiyetin sosyal işleviyle doğrudan ilişkilidir. Kentte yaşama hakkının önemli bileşenlerinden biri olan barınma hakkına yönelik sosyal konut projelerinin hayata geçirilmesi, kira düzenlemelerinin yapılması veya boş tutulan konutlara müdahale gibi araçlarla bireysel ve

[50] Léon Duguit, *Les transformations générales du droit privée depuis le code Napoléon* (Paris 1912) 165–166, Aktaran Adnan Güriz, *Teorik Açıdan Mülkiyet Sorunu* (Siyasal Kitabevi 2018) 318–319.

kamusal menfaatlerin dengelenme girişimleri de mülkiyetin sosyal işlevinin göstergelerindendir. Bu sayede, kentte yaşama hakkının somutlaştırılması ile birlikte yoksullar, göçmenler, kiracılar gibi kırılgan grupların kentten dışlanmasını önlemek ve bu surette kentte mekânsal adaleti tesis etmek olanağı açığa çıkmaktadır. Bu bağlamda örneğin AİHM'nin *Winterstein ve Diğerleri/Fransa* kararında, yerleşik gezgin ailelerin uzun süredir yaşadıkları araziden alternatif konut sağlanmadan tahliye edilmeleri şeklindeki müdahalede, tahliye edilenlerin yaşam tarzları, çocukların eğitimi ve sağlık gibi sosyal gerçekliklerin dikkate alınması gerektiği, devletin etkili bir alternatif sunmadan tahliye gerçekleştirmesinin orantısız bir müdahale olduğu sonucuna ulaşmıştır.[51]

Mülkiyetin sosyal işlevi, çeşitli hukuk düzenlerinde kabul gördüğü gibi Türk pozitif hukukunda da Anayasa'nın 35. maddesinde mülkiyetin kamu yararı amacıyla kanunla sınırlandırılabileceği ve toplum yararına aykırı kullanılamayacağı düzenlemesiyle yer almıştır. Bu anlayış, Anayasa Mahkemesi içtihatlarında mülkiyetin sosyal devlet ilkesi ile birlikte yorumlanması gerektiği ve toplum yararına aykırı kullanılamayacağı; AİHM içtihatlarında da sosyal adalet amacıyla mülkiyete müdahale edilebileceği yönünde biçimlendirilmiştir. Örneğin; Anayasa Mahkemesinin 1961 Anayasası döneminde verdiği 1964 tarihli bir kararında, mülkiyet hakkının malikine toplum yararına bazı ödevler ve görevler yükleyen sosyal bir hak olarak görülmeye başlandığı, kanun koyucunun toplum yararı gördüğü hallerde hakkın özüne dokunmamak kaydıyla mülkiyet hakkını sınırlayabileceği anlayışı benimsendiği görülmektedir.[52] AİHM'nin *James ve Diğerleri/Birleşik Krallık* kararında, toplum içinde sosyal adaleti artırmayı amaçlayan bir politika doğrultusunda mülkün kamulaştırılmasının "kamu yararına" olarak nitelendirilebileceği, mülkiyetin yeniden dağıtımının sosyal adalet amacıyla meşru kabul edilebileceği hüküm altına alınmıştır.[53]

Mülkiyetin sosyal işlevinin yanı sıra kuşkusuz sosyal adalet ilkesinin, kentin mekânsal biçimi ile toplumsal süreçlerin gelişmesini de bağdaştırma niteliği, kent için göz ardı edilemez bir özeliktir. Bu ise, yukarıda işaret edildiği üzere, gelirin dağılımı ve kent sisteminin sosyal hedefleri ile ilgilidir. *Harvey*, sosyal adalet gereği toplumda çeşitli nedenlerle yaşam standardını yakalayamamış kimseler için yeniden dağıtımın yapılırken ne kadar gelirin dağıtılacağı ve bunun nasıl yapılacağının kente ilişkin sosyal politikalarla

---

[51] *Winterstein and Others v France* App no 27013/07 (ECtHR, 17 October 2013).

[52] Anayasa Mahkemesi, E 1964/13, K 1964/43, 2 Haziran 1964. *Resmi Gazete No* 11755, 16 Temmuz 1964.

Kararda şöyle ifade edilmektedir: "*... mülkiyet hakkının niteliğini ve Anayasamızın bu hakkı ne suretle ele almış olduğunu belirtmek gerekir. Mülkiyet hakkı geçen yüz yılın ferdiyetçi doktrinlerinin etkisi altında malikin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, kutsal ve doğal haklardan sayılırken günümüzde bu görüş değişmiş ve mülkiyet hakkı, malikine toplum yararına bazı ödevler ve görevler yükleyen sosyal bir hak olarak görülmeye başlanmıştır. Türk Anayasa koyucusu da....mülkiyet hakkının kamu yararı amacıyle sınırlanabileceğini ve mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olamıyacağını açıklamıştır. Şu halde kanun koyucu toplum yararı gördüğü hallerde mülkiyet hakkını sınırlayabilir, yeter ki bu sınırlamalar hakkın özüne dokunmasın.*"

[53] *James and Others v United Kingdom* App no 8793/79 (ECtHR, 21 February 1986) [41].

ilişkili olduğunu belirtmektedir.[54] Örneğin, iktisadi faaliyetlerin konumun değişmesi istihdam olanaklarını; konut faaliyetlerinin değişmesi konut fırsatlarının konumunun değişmesi anlamına gelecektir. Bu değişim, kamusal hizmetlerin de konumunun değişimini şekillendirecektir. Dolayısıyla ulaşım, iş, konut konumunun değişimi gibi mekânsal biçimlenme zenginlik dağılımının ve kamusal hizmetlerin konumunun değişimini beraberinde getirerek toplumsal süreçleri etkileyecektir.[55] Sosyal adalet ilkesi, tam da bu noktada siyasal karar alma sürecinde bu yeniden dağıtımın kimler arasında olacağı, adil bir dağıtımın nasıl olması gerektiği sorularını yanıtlamakta yol gösterici ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda *Harvey* tarafından, bölgesel sosyal adaletin sağlanması amacıyla gelir dağılımında; eşitlik, hizmetlerin arz ve talebe göre belirlenmesi, ihtiyaç, kalıtsal haklar, liyakat, ortak yarara katkı, gerçek üretken katkı ile çaba ve özveri şeklinde sekiz ölçüt ortaya konulmuştur.[56] Önemle belirtilmelidir ki bu ölçütler çerçevesinde yapılacak dağıtımın adil bir sonuç doğurabilmesi, en az avantajlı olanların başarı şansının olabildiğinde yüksek olmasını sağlayacak mekanizmaların kurulmasına bağlıdır.

D. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma kavramının ve bunun nasıl başarılabileceğinin ortaya konulduğu Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED)'nun 1987 tarihli Brundtland Raporu'nda ifade edilmiştir. Rapor'un 27. paragrafında sürdürülebilir kalkınma, "*insanlığın mevcut ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayabilme yeteneği*" olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik, mutlak nitelikli olmayan bir dizi sınırlamalar anlamına gelmektedir. Bunlar, çevresel kaynaklar üzerinde mevcut teknoloji ve toplumsal örgütlenmelerin gerekli kıldığı sınırlamalar ile biyosferin insan faaliyetlerinin etkilerini sönümlendirebilme kapasitesi tarafından belirlenen sınırlamalardır. Dolayısıyla temel ihtiyaçların karşılanmasında kaynakların adil paylaşılması amacıyla teknoloji ve toplumsal örgütlenmenin biçimlendirilmesi ve gezegenin ekolojik sınırlarının gözetilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede sürdürülebilirlik; kaynakların kullanımı, yatırımların yönü, teknolojik gelişmenin yönü ve kurumsal değişimin hem gelecekteki hem de mevcut ihtiyaçlarla tutarlı hale getirildiği bir değişim sürecini işaret etmektedir. Bu nedenle süreç, siyasi iradeye dayanmalıdır.[57] Geleceği de göz ardı etmeyen bu yaklaşım, herkesin temel ihtiyaçları ile daha iyi bir yaşam beklentilerinin karşılanması hususunda devletlerin ekonomik ve sosyal gelişmelerinde ortak hedef haline gelmiştir.

Yukarıdaki tanımlama çerçevesinde sürdürülebilirliğin çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları içerdiği belirtilmektedir. Kentte yaşama hakkı bağlamında sürdürülebilirlik ilkesi, kentin yalnız bugünkü sakinlerini değil, aynı zamanda gelecek kuşakların da yaşam hakkı ile kaliteli ve yeterli

---

[54] David Harvey, *Social Justice and the City* (Blackwell Publishers 1988) 53.

[55] Harvey, 61–62.

[56] Harvey, 96–97.

[57] Report of the World Commission on Environment and Development, 1987, [27-30]. https://digitallibrary.un.org/record/133790?ln=en&v=pdf

olanaklara sahip, kapsayıcı, güvenli kent deneyimine erişimini güvence altına almayı sağlar. Bu bağlamda kentsel sürdürülebilirlik, kentin ekolojik, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal bileşenlerini göz önüne almayı gerektirir. Dolayısıyla, katılımcı ve uzun vadeli kentsel yaşamda sürdürülebilirlik ilkesi; birbiriyle iç içe geçmiş çevresel, sosyal, ekonomik ve kurumsal boyutu içermektedir.

Çevresel sürdürülebilirlik boyutu; kentin mekânsal ve erişimsel olarak planlanmasında doğal kaynakların korunması ve ekosistemlerin (ormanlar, nehirler, denizler, kent içi yeşil alanlar vb.) sunduğu olanakların sürdürülmesi ile ilişkilendirilebilir. Kentin mekânsal ve erişimsel planlanmasından söz edildiğinde yalnız kentsel yayılmanın, banliyölerin, imar düzenlemelerinin, altyapı ve kamu hizmetlerinin biçimsel planlanması değil; aynı zamanda doğal kaynakların tüketiminin ardındaki sosyo- kültürel güçlerin de göz ardı edilmemesi gereği ortaya çıkmaktadır. Zira, iklim değişikliğine bağlı kentsel sorunlar, biçimsel planlamanın ötesinde sosyo-ekolojik dayanıklılığa odaklanma ile sürdürülebilirlik kazanabilecektir.[58] Ekosistemlerin sunduğu su, gıda, enerji kaynakları, hava kalitesi, kent yaşam kalitesi, besin döngüsü, biyoçeşitlilik gibi olanakların sürdürülmesi; yeşil alanların, su kaynaklarının, hava kalitesinin korunmasına ve enerji verimliliğinin sağlanmasına bağlıdır. Örneğin; düşük karbon salımlı araçların ulaşımda kullanılması, bu türden bir önlem olarak ele alınabilir. Bu aşamada, çevresel sürdürülebilirliğin yalnız bir politika tercihi olmadığı, aynı zamanda temel hakların korunmasının da bir parçası olduğunu belirtmekte yarar vardır. Bu bağlamda, çevresel risklerin kent sakinlerinin yaşamını ve sağlığını etkilediği durumlarda ihlallerin ortaya çıkması muhtemeldir. AİHM'nin ve Anayasa Mahkemesinin kararlarında da bu yaklaşımın benimsendiği; çevresel risklerin yaşam hakkı kapsamında pozitif yükümlülük doğurduğu ve bu nedenle hak ihlali sonucuna ulaşıldığı görülmektedir. AİHM'nin Öneryıldız/Türkiye kararı bu türden kararlarından biridir. Karara konu olayda, İstanbul Ümraniye çöplüğünde metan gazı patlaması sonucu meydana gelen ölümler nedeniyle devletin tehlikeli faaliyetleri düzenleme ve denetleme yükümlülüğünden yola çıkılarak çevresel riskler sonucu doğrudan yaşam hakkı kaybı bağlantısı kurularak yaşam hakkı kapsamında devletin pozitif yükümlülüğüne işaret edilmiştir.[59]

Sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik boyutu; yukarıda kentsel vatandaşlık temelinde ele alınan ve tüm kent sakinlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik olanaklara erişiminin güvence altına alınmasıyla ilişkilidir. Barınma hakkı, ulaşım hizmetleri, sağlık ve eğitim hizmetleri ile kültürel hizmetlerin ve gelirin adil dağılımı ile uzun vadeli istihdam, ekonomik kaynakların şeffaf kullanımı, yoksullukla mücadele gibi olgular sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik kapsamında ele alınabilir. Bu bağlamda, kamu hizmetlerinin adil ve şeffaf dağılımında siyasal karar alma süreçlerinin, bütçe

---

[58] Özge Yalçıner Ercoşkun, *Sürdürülebilir Kentsel Planlama ve Tasarım: Dünya Örnekleri* (Gazi Kitabevi 2018) 12.

[59] *Öneryıldız v Turkey* App no 48939/99 (ECtHR, 30 November 2004); *Lopez Ostra v Spain* App no 16798/90 (ECtHR, 9 December 1994); *Guerra and Others v Italy* App no 116/1996/735/932 (ECtHR, 19 February 1998); *Budayeva and Others v Russia* App nos 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02 (ECtHR, 20 March 2008); *Tătar v Romania* App no 67021/01 (ECtHR, 27 January 2009); Anayasa Mahkemesi, B No 2012/752, 17 Eylül 2013.

dağılımının ve kentsel yatırımların sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu olması gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentte yaşama hakkı bağlamında sürdürülebilirliğin ön plana çıkan bir diğer boyutu ise kurumsal sürdürülebilirliktir. Kurumsal boyut, kentte yaşama hakkının demokratik yönetim ilkesinde açığa çıkmaktadır. Bu boyut, siyasal karar alma süreçlerinin şeffaf, katılımcı ve hesap verebilirliğe elverişli olmasını gerektirir. Bir başka anlatımla, kent sakinlerinin karar alma süreçlerine ve kamu hizmetlerine katılımının açık olması ve bu süreçlerin kurumsal olarak sürekli ve kalıcı biçimde demokratik ilkelerle işlemesini ifade etmektedir.

Yukarıda işaret edildiği üzere tüm boyutlarıyla kentsel sürdürülebilirlik ilkesi, bugünkü ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarının adil ve gelecek odaklı politikalarla temellendirilmesine hizmet eder. Bu çerçevede ilke, bir yandan kent sakinlerinin temel hak ve özgürlükleriyle; diğer yandan siyasal iktidarın adaleti hedefleyen politikalarıyla ilgilidir. Bu yaklaşım küresel düzeyde, BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının 11 No'lu "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" amacında somut hedefler olarak karşımıza çıkmaktadır.[60]

SONUÇ

Bu çalışma, *Lefebvre*'in kenti yalnız mekânsal bir olgu olarak almayıp kentin diğer alanlar ile aracılık boyutunu ve insanın bu mekândaki katılımcı işlevini de dikkate aldığı örüntüden yola çıkarak ortaya koyduğu kent hakkı kavramını anayasal perspektifle incelemeye özgülenmiştir. Bu bağlamda öncelikle çalışmada, literatürdeki kent hakkı/kentli hakkı/kentsel haklar gibi farklı kullanımlar arasında berraklaşmayı sağlamak adına kavramsal çerçeve çizilerek çalışmada kentte yaşama hakkı biçiminde bir kullanım tercihi ortaya konulmuştur. Dolayısıyla bu yaklaşım, kentte yaşama hakkını, kentin siyasal – sosyal – ekonomik dönüşümü çerçevesinde kentteki yaşama hâkim olan demokrasi, eşitlik, sosyal adalet ve sürdürülebilirlik ilkeleriyle ilişkili haklar bütünü olarak ele almayı gerektirmiştir. Bu yaklaşım ortaya konulurken kentin ve kentliliğin geçirdiği dönüşüm, tarihsel ve düşünsel bir temellendirmeyle aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın yenilikçi yönü, çalışmada, kentte yaşama hakkının belirtilen ilkeler çerçevesinde anayasal perspektifle ele alınmasında hakkın norm alanını, öznelerini (yararlanıcılar ve yükümlüler) ve koruma mekanizmalarını da içerecek şekilde hem teorik hem de pozitif hukuka dayanan bir sistematik kurulmasıdır.

Çalışmada, kentte yaşama hakkının bir haklar bütünü olduğu ve hakka ilişkin ilkelerin birbiriyle etkileşimli olduğu kabulünden hareket edilmiştir. Zira kentin mekânsal, erişimsel ve katılıma ilişkin boyutlarıyla ilgili her adımın bir siyasal karar alma süreci olduğu ve bunun yalnızca demokratik yönetim ilkesiyle değil; aynı zamanda eşitlik, sosyal adalet ve sürdürülebilirlik ilkeleriyle de ilişkili olduğu göz ardı edilemeyecektir. Bu bağlamda çalışmanın özgün yönü, kentte yaşama hakkına temas eden medeni, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel hakların, bir sayma biçiminden öte, kent hakkının

[60] Bkz. BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Amaç 11. https://turkiye.un.org/tr/sdgs/11

ilkeleriyle ilişkilendirilerek ve hakkın norm alanını ortaya koyacak biçimde ele alınması olarak belirtilebilir. Örneğin, barınma hakkı kent bağlamında ele alındığında; konut politikalarının oluşturulması ve kentsel bir haktan yararlanma bakımından kent sakinlerinin eşit erişimine açık ve kapsayıcı nitelikte olmayı gerektirir. Benzer şekilde barınma hakkı bakımından kırılgan gruplar söz konusu olduğunda; sosyal konut projelerinin hayata geçirilmesi, kira düzenlemelerinin yapılması veya boş tutulan konutlara müdahale gibi araçlarla bireysel ve kamusal menfaatlerin dengelenme girişimleriyle karşılaşılmaktadır. Bu girişimler, eşitlik ilkesinin sosyal boyutu ile sosyal adalet ilkesi ve mülkün sosyal işlevinin ön plana çıkmasını sağlar. Bu husus, aynı zamanda kentin sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği ile de ilişkilidir. Bir başka önemli nokta, hakkın norm alanı ile birlikte hakkın öznelerinin de farklılaşmasıdır. Kent söz konusu olduğunda eşitlik ilkesinin bir yansıması olarak hakkın yararlanıcıları kapsayıcı/kentsel vatandaşlık anlayışıyla biçimlenmektedir. Bu anlamda ayrımcılık yasağı ile birlikte ele alınan eşitlik yalnız pasif bir yasak olarak değil; aynı zamanda koruma ve önlemeye yönelik sosyal politikalar geliştirme, kırılgan grupları önceleme gibi tedbirleri de içeren aktif yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayış, hakkın yararlanıcılarını ulusal vatandaşlıktan daha geniş kapsama, yükümlülerini de yerel yönetimlerle sınırlı olmaktan öteye taşımaktadır. Aynı zamanda çalışmada, hakka yönelik koruma mekanizmaları, ilgili hak bağlamında yargısal ve yargı dışı koruma mekanizmaları çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır. Nihai olarak kentte yaşama hakkı, kent ve çevresinde kent sakinlerinin mekânsal ve zamansal olarak erişim ve etkileşimine temas eden haklar ile bunların karşılıkları olan ödevler çerçevesinde kent sakinlerinin farklı sorumlulukları ve siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel koşulları dikkate alınmak suretiyle incelenmiştir.

KAYNAKÇA

Alan N, 'Demokratik Hukuk Devleti ve Anayasa' (2003) 58(1) *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*.

Aulich C, 'From Citizen Participation to Participatory Governance in Australian Local Government' (2009) 2 *Commonwealth Journal of Local Governance*.

Aybay R, *Genel Kamu Hukuku* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2017).

Aydoğanoğlu E, *Sınıf Mücadelesinde Sendikalar* (Evrensel Yayınları 2007).

Budayeva and Others v Russia App nos 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02 (ECtHR, 20 March 2008).

Castells M, *Kent, Sınıf, İktidar* (2nd edn, Phoenix Yayınevi 2017).

Chiodelli F, 'Planning and Urban Citizenship: Suggestions from the Thoughts of Henri Lefebvre' (2013) 28(3) *Planning Perspectives*.

Çam E, *Siyaset Bilimine Giriş* (Der Yayınları 1990).

Duguit L, *Les transformations générales du droit privé depuis le code Napoléon* (Paris 1912).

Duran L, *Türkiye Yönetiminde Karmaşa* (1988).

Göze A, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (14th edn, Beta Yayınları 2013).

Gül İI and Karan U, *Ayrımcılık Yasağı* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2011).

Güleç Solak S, 'Uluslararası Belgelerde Yerel Demokrasi ve Katılım' (2016) 3(7) *Journal of Social and Humanities Sciences Research*.

Güriz A, *Teorik Açıdan Mülkiyet Sorunu* (Siyasal Kitabevi 2018).

Harvey D, *Social Justice and the City* (Blackwell Publishers 1988).

Hill DM, *Democratic Theory and Local Government* (Allen and Unwin 1974).

Keleş R, *Kentleşme Politikası* (11th edn, İmge Kitabevi 2010).

Lefebvre H, *Kentsel Devrim* (Sel Yayıncılık 2015).

Lefebvre H, *The Urban Revolution* (University of Minnesota Press 2003).

Mitchell D, *Kent Hakkı* (Ayrıntı Yayınları 2020).

Öden M, *Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi* (Yetkin Yayınları 2003).

Pirenne H, *Ortaçağ Kentleri* (3rd edn, İletişim Yayınları 1994).

Poggi G, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği* (3rd edn, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2011).

Poggi G, *Modern Devletin Gelişimi* (9th edn, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2019).

Purcell M, 'Excavating Lefebvre: The Right to the City and its Urban Politics of the Inhabitant' (2002) 58(2/3) *GeoJournal*.

Tekeli İ, *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2014).

Yalçıner Ercoşkun Ö, *Sürdürülebilir Kentsel Planlama ve Tasarım: Dünya Örnekleri* (Gazi Kitabevi 2018).

Yıldırım S, *Kent Hakkı ve Kentsel Adalet Üstüne* (Çankaya Belediyesi Yayını 2014).

Yıldırım T, *Mahalli İdarelerin Seçilmiş Organlarının Organlık Sıfatını Kaybetmeleri* (2000).

İnternet Kaynakları

Congress of Local and Regional Authorities, *Recommendation 397 (2017)* https://search.coe.int/congress/ accessed 13 July 2026.

United Nations, *Sustainable Development Goals: Goal 11* https://turkiye.un.org/tr/sdgs/11 accessed 13 July 2026.

Venice Commission, *Opinion on the Replacement of Elected Candidates and Mayors* CDL-AD(2020)011, Opinion No 979/2019 https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)011-e accessed 13 July 2026.

World Commission on Environment and Development, *Our Common Future* (1987) https://digitallibrary.un.org/record/133790?ln=en&v=pdf accessed 13 July 2026.

World Charter for the Right to the City https://www.righttothecityplatform.org.br accessed 13 July 2026.

Congress of Local and Regional Authorities, *Local Voting Rights for the Integration of Migrants and IDPs* https://rm.coe.int/en-idps-a6-web-collection-elections-democratiques/1680a87818 accessed 13 July 2026.

Kararlar

Anayasa Mahkemesi, E 1964/13, K 1964/43, 2 Haziran 1964. *Resmi Gazete No* 11755, 16 Temmuz 1964.

Anayasa Mahkemesi, E 1988/14, K 1988/18, 14 Haziran 1988. *Resmî Gazete* No 19872 (14 Temmuz 1988)

Anayasa Mahkemesi, E 1987/22, K 1988/19, 13 Haziran 1988. *Resmî Gazete* No 20001 (26 Kasım 1988)

Anayasa Mahkemesi, B No 2012/752, 17 Eylül 2013.

Anayasa Mahkemesi, B No 2018/18505, 28 Eylül 2021.

Anayasa Mahkemesi, B No 2017/40087, 31 Mart 2022.

Bączkowski and Others v Poland App no 1543/06 (ECtHR, 3 May 2007).

Budayeva and Others v Russia App nos 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02 (ECtHR, 20 March 2008).

DH and Others v Czech Republic App no 57325/00 (ECtHR, 13 November 2007).

Guerra and Others v Italy App no 116/1996/735/932 (ECtHR, 19 February 1998).

James and Others v United Kingdom App no 8793/79 (ECtHR, 21 February 1986).

Lopez Ostra v Spain App no 16798/90 (ECtHR, 9 December 1994).

Öneryıldız v Turkey App no 48939/99 (ECtHR, 30 November 2004).

Tătar v Romania App no 67021/01 (ECtHR, 27 January 2009).

Winterstein and Others v France App no 27013/07 (ECtHR, 17 October 2013).

Yordanova and Others v Bulgaria App no 25446/06 (ECtHR, 24 September 2012).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Karar No 2020/270 (29 Aralık 2020).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Karar No 2024/1482, K 2025/68 (19 Mart 2025).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Karar No 2024/1498, K 2025/151 (21 Mayıs 2025).